

De Feniciërs. De grootste zeemogendheid uit de Oudheid **Vadim S. Jigoulov**

*Robert Duthoy*¹

Vraagt men op goed geluk af iemand om voor de vuist de antieke beschavingen op te sommen dan krijgt men naar alle waarschijnlijkheid als antwoord: de Egyptische, Perzische, Griekse en Romeinse. Is de respondent iets meer historisch geïnteresseerd dan zal hij ook de Sumerische, Assyrische, Babylonische en Joodse vermelden. De kans dat ook de Fenicische vermeld wordt is echter bijzonder klein. Toch waren de Feniciërs tussen 1500 en 400 v.Chr. de belangrijkste en meest succesvolle zeevaarders en handelaars in het Middellandse Zeegebied, danken wij aan hen ons alfabet en was Carthago, in de derde eeuw v.Chr. de belangrijkste rivaal van Rome, een Fenicische stichting.

Als aanhef van zijn boek citeert Jigoulov de Romeinse auteur Pomponius Mela (eerste eeuw na Chr.) die in zijn werk *De situ orbis (De beschrijving van de wereld)* schreef:

De Feniciërs zijn een intelligente tak van het menselijk ras en uitzonderlijk qua verplichtingen van oorlog en vrede, en ze hebben Fenicië beroemd gemaakt. Zij bedachten het alfabet, ontwikkelden literaire activiteiten, en ook andere kunsten; zij zochten uit hoe ze per schip de zee op konden, hoe ze met een marine slag moesten leveren, en hoe ze over andere volkeren konden heersen; en zij ontwikkelden de macht van soevereiniteit en de krijgskunst.

Met dit boek wil Vadim S. Jigoulov, gespecialiseerd in talen, religies, geschiedenis en archeologie van het Nabije Oosten en docent aan de Morgan State University en het Maryland Institute College of Art, voor een breder publiek de plaats van de Feniciërs in de antieke wereld duidelijk maken en hun bijdrage aan de menselijke beschaving belichten en meer bekendheid geven. Ook al omdat, in de woorden van de auteur (blz. 197) *'hun culturele fluïditeit, verdraagzaamheid, vermogen om politieke culturele wateren te beveren, en compromissen te sluiten, dienen als voorbeeld om te overleven, door te zetten en zich aan te passen.'*

Het boek telt acht hoofdstukken. In het eerste en meest omvangrijke schetst de auteur de geschiedenis van wat hij als het Fenicische moederland bestempelt en plaatst hij die in de context van het Oude Nabije Oosten. Na de geografie en het klimaat van Fenicië te hebben beschreven biedt hij een overzicht van de belangrijkste gebeurtenissen, thema's en onderwerpen van zowel het Fenicischmoederland als van het Middellandse Zeegebied in zijn geheel. Daarbij gaat de aandacht vooral naar de periode waarin de Feniciërs het meest zichtbaar waren: vanaf 1200 v.Chr. tot het einde van de Perzische hegemonie omstreeks het midden van de vierde eeuw voor Chr. . Dan volgen twee hoofdstukken waarin de auteur nagaat wat de Grieks-Romeinse bronnen (hoofdstuk 2) en de Joodse, voornamelijk Bijbelse, bronnen (hoofdstuk 3) te vertellen hebben over de Feniciërs. Na een kritische analyse van de door deze bronnen verstrekte informatie maakt de auteur in ieder van deze hoofdstukken het bilan op van wat we daar te weten komen over de geschiedenis en cultuur van de Feniciërs. Deze informatie is des te belangrijker omdat er uit de Fenicische geschreven bronnen weinig informatie te halen valt. Aan dat weinige is onder de titel *Zeldzame stemmen: Fenicische geschriften* hoofdstuk vier gewijd. Op literair gebied hebben de Feniciërs niet veel nagelaten. Het is een openstaande vraag of er literaire werken hebben bestaan die de tand des tijds niet hebben doorstaan maar de historicus moet zich behelpen met een aantal bewaard

¹ Robert Duthoy is ereprof (emeritus professor) oude geschiedenis aan de universiteit van Gent.

gebleven meestal korte inscripties. Maar vooraf gaat de auteur in op de vraag in hoeverre de Feniciërs het alfabet hebben uitgevonden. De Griekse historicus Herodotus schreef al in de vijfde eeuw voor Chr. dat, met enige aanpassingen, de Grieken hun schrift aan de Feniciërs, die het hadden uitgevonden, hadden ontleend. Volgens V.S. Jigoulov moet deze stelling toch wat genuanceerd worden en was de ontwikkeling naar een lineair alfabetisch schrift reeds voor de Feniciërs op gang gekomen. Maar het was bij de Feniciërs dat uiteindelijk het consonant alfabet met 22 letters en te lezen van rechts naar links ontstond. Dankzij de handel en de kolonisatieactiviteiten van de Fenicische stadstaten verspreidde dit vereenvoudigde en gebruiksvriendelijke schrift zich over het Middellandse Zeegebied en werd het uiteindelijk met enige aanpassingen overgenomen door de Grieken. Dan besteedt de auteur aandacht aan de schaarse inscripties uit de Fenicische stadstaten Byblos en Sidon en uit de gebieden buiten het Fenicische moederland (Turkije, Cyprus en Griekse vasteland) en belicht hun informatieve waarde. Ze tonen aan dat de loyaliteit van de Feniciërs bij hun stadstaat lag die ieder ook een eigen religieus pantheon had en die goed functioneerde in het cultureel milieu van het Oude Nabije Oosten. Tot besluit van het hoofdstuk benadrukt de auteur dat het epigrafische materiaal het onafhankelijke en autonome karakter van de Fenicische stadstaten bevestigt en aangeeft dat de evolutie die een stadstaat doormaakte het gevolg was van interne ontwikkelingen met slechts weinig invloed van buitenaf. Het vijfde hoofdstuk is gewijd aan het Fenicische muntstelsel. De numismatische bronnen verschaffen waardevolle inzichten over de Fenicische identiteit, de interacties met de grootmachten in de Levant en de economische betrekkingen tussen de Fenicische stadstaten zelf en het Middellandse Zeegebied. Na een kort overzicht van de geschiedenis van de munt in het algemeen beschrijft de auteur de Fenicische munten in al hun verschijningsvormen. Zij vertonen enkele gemeenschappelijke kenmerken die hen onderscheiden van de munten in andere culturen: voorliefde voor maritieme thema's, zilver en brons maar nooit goud als materiaal, en een min of meer standaardgewicht dat evenwel door de jaren heen schommelde. Dan beschrijft Jigoulov achtereenvolgens de munten uit Byblos, Tyrus, Sidon en Arwad om te besluiten met enkele conclusies over de Fenicische stadstaten.

In hoofdstuk zes komen de Fenicische religies aan bod. Het meervoud is hier aangewezen omdat iedere stadstaat een eigen pantheon bezat met een verschillende god(in) als opperste godheid. Achtereenvolgens worden de belangrijkste godheden besproken om vervolgens aandacht te besteden aan wat bekend is over het rituele leven, begrafenisartefacten en -praktijken en -overtuigingen. In het algemeen kan gesteld worden dat de Fenicische godsdienst twee verschillende elementen blijkt te combineren: enerzijds overtuigingen en praktijken die hetzelfde zijn als die van andere godsdiensten in het Nabije Oosten en ertoe dienden uiting te geven aan de afhankelijkheid van de gunsten der goden in het dagelijks leven en aan de bekommernis om het hiernamaals; anderzijds karakteristieke elementen die bijdroegen tot de individuele identiteit van de afzonderlijke Fenicische stadstaten en die tot uiting kwamen in de toewijding aan een voor iedere stadstaat uniek koppel.

In hoofdstuk zeven gaat de aandacht naar de Fenicische kunst, de handel en de diverse kunstambachten. Kunst en ambachten worden gekenmerkt door een heel gamma van stijlen, motieven en een vermogen ze eclectisch te combineren. In het laatste hoofdstuk gaat de auteur nader in op wat hun tijdgenoten als specifiek voor de Feniciërs beschouwden: hun maritieme successen die ze te

danken hadden aan hun kennis inzake scheepsbouw en navigatiekunst en besluit dan met een overzicht van hun vestigingen in het Middellandse Zeegebied die vooral uit commerciële overwegingen tot stand kwamen: op Cyprus, in het Egeïsche Zeegebied, op Sicilië, het Italiaanse Schiereiland, Sardinië, Malta en Gozo, Ibiza, het Iberische Schiereiland, Portugal, Noord-Afrika. Bij de contacten met de inheemse bevolking in de gebieden waarin nederzettingen gesticht waren ze, in tegenstelling tot de Grieken, niet geïnteresseerd in het aanknopen en onderhouden van hechte betrekkingen met de inheemse cultuur en van culturele uitwisseling is er geen sprake.

Aan het exposé gaat een overzichtelijke tijdtabel vooraf terwijl op de uitvoerige eindnoten nog een selectieve bibliografie volgt. Behalve een speciale katern met 33 prachtige kleurillustraties vindt men binnen het exposé talrijke kaarten en zwart-wit foto's.

Het exposé is geschreven in heldere, sobere en compacte stijl die af en toe aan een cursus doet denken en van de lezer(es) een voortdurende aandacht vergt. De hoop van de auteur, verwoord in de laatste zin van zijn uiteenzetting '*dat dit boek uw nieuwsgierigheid heeft opgewekt*' mag beslist al vervuld beschouwd worden. Het boek voorziet in ieder geval in een leemte want in de Nederlandstalige historische vulgarisatieliteratuur ontbrak (bij mijn weten althans) een recent werk dat uitsluitend aan de Feniciërs is gewijd en in de algemene overzichtswerken over de oudheid is de plaats en de aandacht die aan de Feniciërs wordt besteed, eerder beperkt.

Vadim S. Jigoulov, De Feniciërs. De grootste zeemogendheid uit de Oudheid. Utrecht, Uitgeverij Omniboek 2022. 256 blz. 25 €.

